

пільгових кредитів та державних субсидій на відкриття бізнесу.

Гендерний підхід повинен бути інтегрований у всі аспекти державної політики, включно з освітою, охороною здоров'я, правосуддям та соціальним захистом. Важливо розвивати програми гендерної освіти, спрямовані на подолання стереотипів та формування культури рівноправності серед молодого покоління. Просвітницькі кампанії, що висвітлюють проблеми гендерної дискримінації та сприяють активному залученню жінок у різні сфери суспільного життя, допоможуть змінити традиційні уявлення про роль чоловіків і жінок у кризових умовах.

Міжнародний досвід доводить, що гендерна рівність є важливим чинником відновлення та стабілізації суспільства після конфліктів. Країни, які активно залучали жінок до процесів мирного врегулювання, мали більш ефективні механізми подолання наслідків війни, швидше адаптувалися до нових викликів та змогли забезпечити більш стійкий розвиток. Україна також має використовувати цей досвід, залучаючи міжнародних партнерів до реалізації гендерночутливих програм та посилюючи співпрацю з міжнародними організаціями у сфері прав людини.

Гендерні питання у кризових умовах набувають особливого значення, оскільки війна не лише загострює існуючі нерівності, але й відкриває можливості для їх подолання. Впровадження комплексних заходів із забезпечення гендерної рівності сприятиме зміцненню соціальної згуртованості, підвищенню ефективності державного управління та покращенню економічного становища країни. Ключовими напрямками мають стати залучення жінок до процесів ухвалення рішень, боротьба з гендерно-зумовленим насильством, створення рівних економічних можливостей та інтеграція гендерної політики в усі сфери суспільного життя. Війна не повинна стати причиною відкату в правах і можливостях жінок, а навпаки, має бути каталізатором для створення більш справедливого та рівноправного суспільства. Україна має всі передумови для того, щоб післявоєнна відбудова була не лише економічно ефективною, а й соціально інклюзивною, забезпечуючи рівні можливості для всіх громадян, незалежно від статі.

1. Чупіс А. Жінки у військових конфліктах та в повоєнній розбудові миру: світовий та український досвід. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. 2023. № 1 (56). С. 123–130.

2. Шопіна І. М. Проблеми забезпечення гендерної рівності в умовах правового режиму воєнного стану. *Актуальні проблеми правознавства*. 2024. № 12. С. 695–699. URL : <https://apjournal.in.ua/wp-content/uploads/2024/12/117.pdf>

3. Орловська І. Еволюція гендерної рівності в Україні в умовах воєнного часу. *Гендерна політика в умовах воєнного стану: правовий вимір : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 15 черв. 2023 р.). Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. С. 129–132.

Людмила ДОБРОБОГ

професор кафедри теорії держави
та права Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор
<https://orcid.org/0000-0002-7149-7697>

**ПРАВО, ГЕНДЕР ТА НАЦІОНАЛЬНІ ТРАДИЦІЇ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Сьогодні немає необхідності доводити актуальність досліджень з гендерної тематики вітчизняними науковцями. Адже ментально-національні традиції українського народу свідчать про те, що жінки завжди займали особливе місце в суспільному житті держави. Маємо класичний приклад княгині Ольги. Разом з тим воєнна агресія російської федерації проти України поставила нові виклики перед сектором безпеки та оборони нашої держави, зокрема щодо гендерної рівності в лавах Збройних Сил України, імплементації стандартів НАТО в діяльність ЗСУ (крізь призму гендерної рівності). Статистичні дані свідчать про те,

чисельність жінок в лавах Збройних Сил України зросла в декілька разів. Цей основний виклик із багатьох наявних доводить, що гендерна тематика залишається актуальною.

Вкотре звернемося до генези категорії «гендер». Саме слово «гендер» має латинське коріння, але прийшло в нашу мову із англійської («стать», «рід»). Згодом це слово стало використовуватися науковцями. Першою людиною, яка це зробила, був американський психоаналітик, член Американської психоаналітичної асоціації Р. Столлер [3]. В 1968 р. він пише книгу «Sex and Gender» («Стать і гендер») [1]. В цій роботі автор розділяє біологічну характеристику людини за її анатомічною будовою та те, що соціально сконструйовано та організовано. Згаданий термін став активно використовуватися феміністськими дослідниками жіночого досвіду, а самі дослідження – називатись «гендерними». Фокус гендерних досліджень спрямований на вивчення відносин в соціально сконструйованих групах за ознакою статі. Термін «гендер» в УРСР з'явився наприкінці 80-х років ХХ ст. в розумінні соціальної організації відносин між статями. Це основний спектр дослідницького інтересу через термін «гендер», який є досить містким та релевантним і не асоціюється з іншими широко вживаними термінами. Саме ця категорія використовується в нормативно-правових актах.

Спробуємо умовно поділити розвиток гендерного законодавства на два етапи:

1. Перший етап. Зелене світло щодо гендерних досліджень було покладено Пекінською декларацією, прийнятою на четвертій Всесвітній конференції зі становища жінок 15 вересня 1995 р. [5]. Саме з цього часу керівництво України стало виявляти політичну волю щодо інтеграції до міжнародної академічної спільноти. Гендерна рівність підтримується Конституцією України (ст. 24): «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі...» [4]. Також були прийняті закони України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005 р.), «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2012 р.) [6; 7] тощо.

2. Другий етап безпосередньо пов'язаний з воєнними діями на теренах України. Були переглянуті державні концепції щодо рівних можливостей чоловіків та жінок в лавах Збройних Сил України та правоохоронних органах. Відповідно до наказу Міністерства оборони України «Про внесення зміни до Переліку штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу та відповідних їм військових звань і тарифних розрядів посад» від 05 липня 2022 р. № 179 [8] було розширено перелік бойових посад для жінок-військовослужбовців. Основним на цьому етапі є посилення обороноздатності країни за рахунок залучення жінок на військову службу.

Підсумовуючи, хотілося б зазначити, що війна безпосередньо вплинула на розвиток теорії права. Постало питання щодо виникнення нових комплексних галузей, зокрема воєнного права. Також, на нашу думку, почала формуватися така галузь права, як гендерна. Про це свідчить накопичення масиву відповідних нормативно-правових документів.

1. Гендер. *Bikinedia*. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%80#cite_note-3.

2. Гендерні дослідження, проект «Донбаські студії» / Фонд «Ізоляція» ; Платформа культурних ініціатив ; Представництво Фонду імені Генріха Бюлля. Київ, 2015. 228 с.

3. Гендерні дослідження. *Енциклопедія сучасної України*. URL : <https://esu.com.ua/article-25556>

4. Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

5. Пекінська декларація. Прийнята на четвертій Всесвітній конференції зі становища жінок 15 вересня 1995 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_507#Text.

6. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.

7. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>.

8. Про внесення зміни до Переліку штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу та відповідних їм військових звань і тарифних розрядів посад : наказ Міністерства оборони України від 05.07.2022 № 179. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0757-22>.